

Konstrüktivizmde Dış Politika ve Etnik Kimlikler

Jülide KARAKOÇ¹

Öz

Etnik kimliklerin uluslararası ilişkiler alanında görünürlükleri gittikçe artmaktadır. Farklı kimliklerin etkilerini ele almak dış politika analizinde önemli hale gelmektedir. Bu makale, konstrüktivist yaklaşımlardan Nicholas Onuf'un kural ağırlıklı konstrüktivizminin etnik kimliklerin dış politika alanındaki etkisini ele almaya uygun bir çerçeve sunduğunu ileri sürmektedir. Çalışma, kural ağırlıklı konstrüktivizmin epistemolojik ve ontolojik anlayışı ile farklı kimliklerin dış politikada etkili olma yollarını ana-akım konstrüktivizme göre daha iyi gösterdiğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kural Ağırlıklı Konstrüktivizm, Etnik Kimlikler, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika

JEL Sınıflandırma Kodları: F5, F59

Foreign Policy and Ethnic Identities in Constructivism

Abstract

Ethnic identities are becoming more salient in the field of international relations. Thus, it is important to take into account the effectiveness of ethnic identities in foreign policy analysis. This article claims that Nicholas Onuf's rule oriented constructivism, one of the constructivist approaches, offers a useful framework for analyzing the impact of ethnic identities on foreign policy. It argues that rule oriented constructivism demonstrates better, compared with mainstream constructivism, the ways ethnic identities affect foreign policy through its epistemological and ontological approach.

Keywords: Rule Oriented Constructivism, Ethnic Identities, International Relations and Foreign Policy

JEL Classification Codes: F5, F59

¹ Yrd. Doç. Dr., Gedik Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, jkarakoc@yahoo.com

1. GİRİŞ

Konstrüktivizm (inşacı yaklaşım), 1990'lardan itibaren, kimlik politikaları, intersubjektivite (*intersubjectivity*),² sosyal gerçeğin intersubjektif inşası, kurallar, dil ve kültürün ontolojik belirleyiciliğine vurgusu ve Uluslararası İlişkiler alanında değişen dünyayı açıklama iddiası ile rasyonalist teorilere bir alternatif haline gelmiştir. Öyle ki konstrüktivizmin Uluslararası İlişkiler alanında etkili olan üç kuramdan biri (diğerleri realizm ve liberalizm) olduğu ileri sürülmektedir (Kubalkova, 2001a: 3).

Uluslararası İlişkileri ve dış politikayı sürekli değişim halindeki sosyal ilişkiler olarak tanımlayan konstrüktivizm, sosyal ve maddi dünyada yer alan veya bu dünyayla iletişim halinde bulunan insanlardan yola çıkarak analize başlamak gerektiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşımda sosyal dünya pozitivizmde olduğu gibi maddeleştirilmiş ilişkiler, soyut kavramlar ve keşfedilmeyi bekleyen doğal davranış yasaları etrafında değerlendirilmemektedir. Konstrüktivizmde birbirini etkileyen süreçlerin belirleyiciliği önem taşımaktadır (Kubalkova, 2001a: 23).

Bu makalede, konstrüktivist yaklaşımlar içinde kural ağırlıklı konstrüktivizmin (*rule-oriented constructivism*) günümüzde uluslararası alanda aktör olarak ön plana çıkan etnik kimliklerin devletlerin dış politikalarına etkilerinin analizinde ana-akım konstrüktivizme göre epistemolojik ve ontolojik anlayışı dolayısıyla daha iyi ve uygun araçlar sunduğu ileri sürülmektedir. Bu temel sav etrafında, öncelikle, genel olarak etnik kimliklerin neyi ifade ettiği ve dış politikada nasıl etkili oldukları incelenmekte; daha sonra etnik kimliklerin geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramında yer bulamayışına karşılık konstrüktivizmin sunduğu olanaklar

² Intersubjektivite kavramı insanların karşılıklı etkileşimleri çerçevesinde inşa ettikleri ortak anlamlara (sağduyu) gönderme yapmaktadır.

ele alınmakta ve kural ağırlıklı konstrüktivizmin hangi noktalarda ana-akım konstrüktivist çerçeveden ayrışarak analiz için nasıl daha etkili araçlara sahip olduğu gösterilmektedir.

2. ETNİK KİMLİKLER VE DIŞ POLİTİKA

Konstrüktivizm çerçevesinde etnik kimliklerin nasıl yer bulabildiğine ve dış politika üzerinde etkilerinin hangi araçlarla analiz edilebileceğine geçmeden önce etnik kimliklerin ne olduklarına ve dış politikada hangi yollarla etkide bulduklarına bakmak gereklidir.

Etni, etnik kimlik, etnik topluluk, etnik grup gibi terimler genellikle aynı anlamda, budun, kavim anlamında, kullanılmaktadır. Aynı durumu anlatmak için, örneğin, bazı yazarlar etni kelimesini tercih ederken diğerleri etnik grup ya da etnik topluluk kelimesini kullanabilmektedir.³ Etnisite terimi ise daha genel olarak bu konuları içeren bilgileri ifade etmektedir. Bu sıklıkla birbiri yerine kullanılan terimlerin kökeninin Eski Yunanca halk, millet anlamına gelen “*ethos*” terimine dayandığı düşünülmektedir. Bu bağlamda terim ortak kökenleri olduğuna inananların birlikteliğini ifade etmektedir. Kelimenin sıfat hali olan “*ethnicos*” Latinceye “*ethnicus*” olarak girmiş ve 14. yüzyıla kadar ‘ötekiler’i anlatmak için kullanılmıştır (Cornell ve Hartmann, 1998: 16). Ancak, 19. yüzyıla kadar olan dönemde ırksal özellikleri ifade eder hale gelmiştir. Etnisite terimini ilk kullanan da Amerikalı sosyolog David Riesman olmuş ve kelime İngilizce olarak 1972 yılından itibaren sözlüklerde yer almaya başlamıştır (Eriksen, 1997: 33).

Etni, etnik grup, etnik kimlik ya da etnisite terimlerinden biri kullanılarak ifade edilen farklı etnisite yaklaşımları söz konusudur. Geertz, Shils’den

³ Örneğin; A. D. Smith Fransızca olan *ethnie* terimini etnik topluluk yerine kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Bkz. Anthony D. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev. Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2002, s. 46.

esinlenmiş olarak,⁴ etnisiteyi verili olarak ele almaktadır. Bu çerçevede, dil, din, kan bağı vs. önemlidir. Bu bağlar sabittir; doğuştan gelen değiştirilemeyen özelliklere sahiptir (Geertz, 1973: 259). Gellner etnik grubun örtüşen kültürel özelliklerle tanımlanabileceğini söylerken (Gellner, 1998: 59); Horowitz onu hayalî bir soya dayalı süper aileler olarak görmektedir. Ortak atalara olan inanç etnik grubu aile terimi çerçevesinde düşünmeyi olanaklı hale getirmektedir (Horowitz, 1985: 57). Weber etnik grubun bir inançtan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Etnik grup ortak atadan gelindiğine, ortak geleneklere ve benzerliklere sahip olduğuna dair subjektif bir inanç etrafında şekillenmektedir (Weber, 1997: 17-18). Smith'e göre etni, ortak soy, tarih ve kültüre dayanan, bir teritorya ile özdeşleşmiş ve dayanışma duygusu taşıyan insan nüfusudur. Bu çerçevede Smith etniyi meydana getiren unsurları sıralamaktadır: Kolektif isim, ortak soy miti, ortak tarih, özel ortak kültür, belli bir teritorya ile özdeşleşme ve dayanışma duygusu (Smith, 2002: 57-58).

Eriksen'e göre, etnik grupları oluşturan unsurlar değişkendir: Bazı gruplar dil, bazıları ise dinleri dolayısıyla ayrı etnik grup olarak görülmektedir (Eriksen, 2002: 58). Etnisite üyeleri kendini farklı olarak kabul eden gruplar arasındaki ilişkileri belirtmektedir (Eriksen, 2002: 19). Etnisiteden bahsedebilmek için gruplar arasında bir temas olması zorunludur. Bu temas çerçevesinde birbirlerinin düşüncelerini kültürel olarak farklı görmelidirler (Eriksen, 2002: 27). Böylece etnisite, bir yandan 'biz' ve 'onlar' karşıtlığının olmasını; öte yandan ise paylaşılan bir etnikler arası söylem ve etkileşim alanının varlığını gerektirmektedir (Eriksen, 2002: 50). Son olarak, Eriksen'e göre, etnik gruplar kültürel gruplar olarak görülmemelidir. Bazıları kendilerini ırk ve kan kavramları etrafında

⁴ Geertz'e esin kaynağı olan makale için bkz. Edward Shils, "Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties: Some Particular Observations on the Relationship of Sociological Research and Theory", *The British Journal of Sociology*, Vol. 8, No. 2, (Jun., 1957), s. 130-145.

tanımlayabilirken; diğerleri kültürel özelliklere vurgu yapabilmektedir. Bununla birlikte, etnik gruplar için ortak kültür fikri önemlidir. Onları diğer sosyal sınıflardan ve kategorilerden ayıran temel nitelik bu fikri taşımalarıdır (Eriksen, 2002: 59).

Etnik kimlik tanımlamalarındaki farklılıklara rağmen ırk ve kültüre yapılan vurgu ortaktır. Etninin, gerek kendi mensupları tarafından gerekse dışarıdan, yapılan sınıflandırılması ve tanımlanmasında grubun farklı özellikleri ön plana çıkarılabilmektedir. Örneğin, bazı etnik gruplar ırk unsuruna diğerleri kültür unsuruna önem vermektedir ve kendilerini bu çerçevede tanımlamaktadırlar. Ayrıca koşullar değiştikçe ve gerektirdikçe bu konudaki tercihler de değişebilmektedir.

Böyle bir kavramsal çerçevede anlamlandırdığımız etnik kimlikler uluslararası ilişkilerde giderek artan bir öneme ve etkiye sahip olmaktadır. Rosenau'ya başvurulursa, bu durumu sistemdeki aktör düzeyindeki değişimle açıklamak olanaklıdır. Ona göre, devlet birey ile olan mücadelesini kaybetmiştir. Bunun nedenleri de sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçişte aranmalıdır. Bu çerçevede, teknolojinin ilerlemesi ile bireyi ilgilendiren meseleler artık devletlerin yetkilerini aşmaktadır. Bu transnasyonal boyutta sorunlar çeşitlenmiştir (çevre kirliliği, göç, terör, kaçakçılık...). Çeşitlenen bu sorunlar da devlet tarafından çözülememektedir. Ayrıca devletin yönetme kapasitesinde de bir düşüş yaşanmaktadır. Artık yönetenler yönetilenlerin bütün ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Böyle bir çerçevede, devlet kendi merkezî yetkilerinden feragat etmeye başlamıştır. Sonuçta, bireyler devletin davranışlarını etkileme kapasitesine sahip olmaktadır. Uluslararası olguları değerlendirmek ve yönlendirmek açısından bir çok aracı elinde bulundurmaktadır (Rosenau, 1990: 129).

Hobsbawm'a göre değişen tek şey devletlerin ortalama olarak küçülmeleri ve içindeki bazı grupların "ezilen azınlık" olarak nitelendirilmesidir. Yoksa, etnik kimliklerin bu son dönemlerde değişik bir programla ortaya çıkmaları söz konusu değildir. Etnik kimlikler ontolojik varlıklarını önceden olduğu gibi şimdi de aynı şekilde sürdürmektedirler (Hobsbawm, 2006: 161). Bu çerçevede, onları "görünür" hale getiren neden, varlıklarına bugün verilen anlamın değişmesinde yatmaktadır. Nitekim, Soğuk Savaş döneminde varlıkları siyasal bir anlam taşımamaktaydı.

Koslowski ve Kratochwil ise 1989 yılı ile, Doğu Avrupa ülkelerinin komünist rejimlerinin yıkılmasıyla, uluslararası sistemin bir dönüşüm geçirdiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede, süper güçlerin ilişkilerinde belirleyici olan, dolayısıyla uluslararası sistemin temelini oluşturan normların değişimi söz konusu olmuştur (Koslowski ve Kratochwil, 1994: 215). Bütün aktörlerin davranışlarıyla sistemde değişime neden olduklarını söyleyen Koslowski ve Kratochwil, esas değişimin ise gruplar, bireyler gibi iç aktörlerin inanç ve kimliklerindeki değişimle yaşanmakta olduğunu eklemektedir. Çünkü böylece onların politik faaliyetlerini oluşturan kurallar da değişmektedir (Koslowski ve Kratochwil, 1994: 216).

Açıklamalardaki farklılıklara rağmen, bir değişim yaşandığı konusunda uzlaşma olduğu görülmektedir. Böyle bir değişim çerçevesinde de etnik kimliklerin etnik çatışmalar bağlamında görünür hale gelmeleri söz konusudur. Etnik sorunlar daha önce de varlık gösterdiklerine göre (örneğin Bask sorunu 1950'lerde başlamış; Kuzey İrlanda sorununun kökeni 20. yüzyıl başlarına kadar uzanmaktadır), bu değişim, anlama/açıklama çerçevesinde aranmalıdır. Yaşadığımız dönem farklı tanımlamalara maruz kalsa da etnik sorunların daha da küreselleşmesi toplumun ulus-devlet ile özdeş olarak görülmesini açıklayıcı bir çerçeve olmaktan çıkartıp, küresel,

ulusal ve yerel olan arasındaki ilişkileri ve bağlantıları ele almayı zorunlu hale getirmektedir (Keyman, 2000: 26).

Soğuk Savaş sonu ile iki kutuplu güç dengesine dayandırılan açıklamalar etkisiz hale gelmiştir. Bir yandan ABD tek süper “güç” olarak tanımlanırken; öte yandan ise Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla yeni devletler ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda etnik kimlikler de hapsediği iki kutuplu çerçeve dağılınca göz ardı edilemez olmuştur.

Etnik kimliklerin devletler arası ilişkilerde ve devletlerin dış politika oluşum süreçlerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Birincisi, bir devlet sınırları içinde yaşayan etnik kimlikler egemenliği altında yaşadığı devletle sorun yaşıyorsa devletin dış politika kararlarında ve uluslararası örgütler ile ilişkilerinde baskılayıcı ve zorlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkabilmektedir (Stack, Jr., 1997: 12). Bu etkin olma durumu etnik kimliklerin örgütlendikleri Sivil Toplum Kuruluşları ya da siyasal partiler aracılığıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Bu çerçevede haklarını talep edebilmekte devletin hareket alanını şu ya da bu yönde etkileyebilmektedirler. İkincisi, etnik sorun devletin diğer devletlerle ilişkilerinde zafiyet yaratabilmektedir. Nitekim sorun yaşayan devlet “kırılgan” bir yapıya sahip olmaktadır. Diğer devletler de bu durumun farkında olarak etnik sorun yaşayan devletlerle ilişkilerinde bu konuyu pazarlık unsuru olarak değerlendirebilmekte ya da doğrudan bu grupları söz konusu devletin aleyhinde olarak destekleyebilmektedir. Ayrıca, etnik kimlikler ile iç politik rekabet ortamı arasındaki etkileşim bir devleti diğer bir devlette yaşanan bir etnik çatışmayı/sorunu desteklemesine bir dayanak oluşturabilmektedir. Bu bağlamda, bir devletteki karar alıcıların etnik gruplar gibi iç destekçileri ile diğer bir devletteki savaşımlar arasındaki etnik bağlar devletin dış politikasını önemli ölçüde etkilemektedir. Bir başka deyişle, bir devlet kendi iç unsurları ve iç politikalarına göre belirli bir tarafı destekleyebilmektedir

(Saideman, 2001: 12). Öte yandan, devletler bir etnik sorunu bölgesel bir savaşa neden olabileceği kaygısıyla da kullanabilmektedir (Saideman, 2001: 3). İşte böyle bir çerçevede, Moynihan'ın belirttiği gibi, realizm etnik kimlikleri önemsemeyerek aslında realist olmadığını göstermiştir (Moynihan, 1993: 145-146).

3. GELENEKSEL ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARINDA ETNİK KİMLİKLERİN YOK SAYILMASI

Hoffman'ın “bir Amerikan Sosyal Bilimi” (Hoffmann, 1977: 41-60). olarak tanımladığı Uluslararası İlişkiler disiplini bu vasfını destekleyen kuramların egemenliğinde gelişimini sürdürmüştür. II. Dünya Savaşı ile birlikte idealist yaklaşımları geride bırakarak egemenliğini ilan eden realizm ve bu akımın yeni bir versiyonu olan neo-realizm Soğuk Savaş dönemi boyunca Uluslararası İlişkilerde egemen olan yaklaşımlar olmuştur. Etnisite bu egemen yaklaşımlarda kendisine neredeyse hiç yer bulamamıştır. Bu alanın önemli yazarları ve kuramcıları etnisiteyi görmemişlerdir: H. Morgentau⁵, E. H. Carr, H. Kissinger, H. Bull, R. Gilpin, R. Keohane, S. D. Krasner ve K. Waltz gibi realizmin önemli isimlerinin çalışmalarında etnisiteden bahsedilmemiştir.

Bu durumun nedenlerine inildiğinde iki nokta ön plana çıkmaktadır: Birincisi, realizm ve realist çerçevedeki yazarlar ulus-devletin temel aktör olduğu uluslararası politika olarak tanımladıkları bir alanda etkisiz unsur olarak nitelendirdikleri etnik kimlikleri dikkate almamıştır. Nitekim, güç dengesi, nükleer savaş tehlikesi, ekonomik varlığını sürdürme gibi meselelerin yanında etnik kimlikler önemsiz olarak algılanmıştır (Stack, Jr.,

⁵ Hans J. Morgentau sadece *Politics Among Nations* (3. B, Canada, Alfred A. Knopf, Inc., 1960, s. 336) kitabında kişisel bağların, ulusüstü güçlerin, evrensel dinlerin ve kurumların zayıf olduğunu ve önemli olanın bir ulusal sınır içinde insanları birleştiren ve onları diğerlerinden ayıran güçler olduğunu söylemekle yetinmiştir.

1997: 22). Bu meselelere odaklanan uluslararası sistemde ulus-devletler dışında eden bir özne söz konusu değildir.

İkincisi, egemen kuramlar uluslararası düzenin ya da sistemin gereklerine uygun bir anlama çerçevesi geliştirmektedirler. Bu amaçla uluslararası sistemin ihtiyaçları dikkate alınarak bu sistemin devamını destekleyen unsurlar temel özneler olarak ön plana çıkartılırken, bu bağlamda etnisite gibi pürüz yaratabilecek unsurlar ise özellikle görmezden gelinmektedir. Bu çerçevede ister istemez iktidar-bilgi ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplini çerçevesinde uluslararası sistemin hegemon gücü ile uluslararası ilişkiler bilgisini üreten kaynak aynıdır. Uluslararası İlişkiler akademik disiplini uzun bir dönem pozitivistimin etkisinde kalmıştır. Bu bağlamda disiplin, rasyonalizme dayanan bir objektivizm, özne-nesne ayrılığı ve tekrar eden düzeni bulma esaslarında temellenen bir epistemolojik ve metodolojik yol takip etmiştir (Smith, 1996: 11). Bu çerçevede, uluslararası ilişkiler öznenen bağımsız olarak ele alınmış; kendi normları dahilinde ve belirli bir düzen içinde işleyen bir nesne olarak algılanmıştır. Bahsedilen işleyişin de bilimsel yöntemler kullanılarak anlaşılacağı iddia edilmiştir.

Tarihsel gelişmelere bakıldığında bu ikinci çerçevenin daha ikna edici bir açıklama getirdiği görülmektedir. Nitekim, bir yandan, II. Dünya Savaşı'nı takip eden süreçteki ulus-devlet inşa sürecinde etnik farklılıklar üstesinden gelinmesi gereken bir husus olmuştur. Öyle ki, Soğuk Savaş'ın en önemli iki "aktörü" olarak görülen süper güçler (ABD ve Sovyetler Birliği) arasındaki ilişkiler üzerine yapılan çalışmalarda bile etnisite gözardı edilmiştir (Stack, Jr., 1997: 13). Bu tavır Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde ve sonunda da sürdürülmüştür. Sovyetler Birliği'nin dağılmasında ve Doğu Avrupa'daki gelişmeler çerçevesinde de etnik kimliklere yer verilmemiştir. Oysa etnik kimliklerin artık görmezden gelinmesinin imkansızlaştığı bir

ortam söz konusudur. Etnik kimliklerin görülmemesi aynı zamanda ulus-devlet politikasına geçişin başladığı düşünülen Westphalia Barışı (1648) düzeninin gerektirdiği bir durumdur. Westphalia düzeninin geleceğine yönelik tartışmaların başlaması bile geleneksel kuramsal çerçevedeki bu tavırda bir değişikliğe yol açmamıştır. Ayrıca, realizmin ulus-devletleri ön plana çıkartan bu yaklaşımı Batılı modernleşme kuramlarıyla da uyum içindedir. Nitekim modernist kuramlarda modern dünyayı oluşturan kapitalizm, sanayileşme gibi unsurların yanında bir de ulus-devletler yer almaktadır (Giddens, 2004: 19-22).

Geleneksel bakış açısında etnik kimliklerin “görünmezliği” uzun süre devam etmiştir. Bu devlet-merkezci ve değişimi dışlayan paradigmanın kısıtlamalarına ilk karşı çıkış Keohane ve Nye tarafından yapılmıştır. Devlet dışında transnasyonal aktörlerin varlığından bahsederek aktörlerin çoğulculuğuna yönelik çalışmaların önünü açmışlardır.⁶ Transnasyonal bir perspektifle Keohane ve Nye ekonomik anlamda karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yaygınlaştığı düşüncesinden yola çıkarak artık devletler dışında toplumlar arasındaki ilişkilerin de bu karşılıklı bağımlılık mekanizması dahilinde ele alınması gerekliliğini ileri sürmüştür. Nitekim uluslararası ortam bir değişim geçirmiştir ve farklı birimler ortaya çıkmıştır. İletişimin geliştiği, ticaretin daha küresel bir boyuta doğru genişlediği, malî akımların küreselleşmeye başladığı bir döneme doğru ilerlendiğinden artık yeni birimlerin de etkinliği ele alınmak zorundadır (Keohane ve Nye, 1989: 19-22).

Geleneksel çerçeveyi ‘değişim’ düşüncesiyle en azından sorgulayan fakat realist perspektifin dışına da fazla çıkamayan bu çalışmaları Rosenau’nun

⁶ Nye ve Keohane bu ilk çıkışlarını 1973 tarihli çalışmalarına yazdıkları giriş bölümünde yapmışlardır. İlk kez bu çerçevede transnasyonal aktörlerden bahsetmişlerdir. Bkz. Joseph Nye ve Robert O. Keohane, *Transnational Relations and World Politics*, Der. J. Nye ve R. O. Keohane, Cambridge, Harvard University Press, 1973.

Turbulence in World Politics: Theory of Change and Continuity (1990) isimli çalışması izlemiştir. Rosenau bu çalışmasında modern devlet konseptinin ortaya çıktığı Westphalia'dan bugüne 'düzen' ve 'düzensizlik' kavramları arasındaki geçişleri ele almıştır. Bu bağlamda düzenden düzensizliğe geçişin bir kaos durumu olarak ele alınmaması ve sistem içindeki değişkenlerin farklılaşmasından kaynaklandığının görülmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Rosenau, 1990: 79). Rosenau Westphalia'nın modern devlet kavramının gittikçe etkisini kaybettiğini söyleyerek egemen olmayan aktör sayısında artış olduğuna dikkat çekmiştir. Bu artış çerçevesinde etnik gruplar da hem devletlerin sınırları içinde alt gruplar olarak hem de transnasyonal aktörler olarak dünya politikasında rol oynamaya başlamıştır. Rosenau'ya göre, böylece, bu alt grupların kendi taleplerini devletlere dayatması ile devletlerin otoritesi tehdit altında kalmış ve azalmaya başlamıştır (Rosenau, 1990: 127).

Ancak, bütün bu gelişmeler, realizmin egemen çerçevesine önemli bir etkide bulunmamıştır. Zaten 1980'lerin başında ABD ile Sovyetler Birliği'nin ilişkileri bozulmaya başlayınca realizm bu kez Waltz'ın neo-realizmi adı altında uluslararası ilişkilerde egemen olmaya başlamıştır. Waltz realizmin temel önermelerini olduğu gibi aldığı bir 'yapısal realizm' ortaya koymuştur. Bu çerçevede, uluslararası sistemin bir yapı ve birbiriyle etkileşim halinde olan parçalardan oluştuğunu fakat parçalara indirgenemeyeceğini ileri sürmüştür (Waltz, 1979: 80). Fakat yapı sistemin temel belirleyicisi olup aktörlerden bağımsız bir ontolojiye sahiptir. Böylece aktörlerde değişim yaşansa da (Waltz devletlerin artık tek uluslararası aktör olmadıklarını kabul etmekle birlikte en önemli aktörler olduklarını da eklemektedir), yapı uluslararası sistemin değişmesini engelleyecektir (Waltz, 1979: 93). Sonuç olarak, Waltz'ın neo-realizmi ile bir bütün olarak algılanan devlet gücüne ve rolüne verilen önem yine artmıştır. Bu

çerçevede, etnisite süper gücün yönetici seçkinleri açısından bir değer ifade etmemiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Huntington *Medeniyetler Çatışması* (1993) ile Uluslararası İlişkilerde temel çatışma kaynağı olarak görülen ideolojik ve ekonomik perspektifin ötesine kültürel boyuta geçildiğini ileri sürmüştür. Artık önemli ve tehlikeli çatışmaların sosyal sınıflar, zengin ve yoksul ya da ekonomik gruplar arasında değil, fakat farklı kültürel gruplara ait halklar arasında olacağını söylemiştir (Huntington, 1996: 28). Huntington'a göre devletler artık ekonomik durumlarına göre değil kültür ve medeniyetlerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmasıyla Uluslararası İlişkilerde dikkatleri kültüre çekmiş olsa da Huntington'un bahsettiği kültür makro düzeyde, Batılı olan ve Batılı olmayan ayrımına dayalı, farklılıkları görmezden gelen, Batıyı ve Doğuyu bir bütün olarak tanımlayıp birbirlerinin karşısına yerleştiren bir anlayışa dayanmaktadır (Huntington, 1996: 19-40). Doğal olarak bu çerçevede etnik kimliklere yine yer yoktur.

4. KONSTRÜKTİVİZMİN SUNDUĞU OLANAKLAR

Konstrüktivist yaklaşımları diğer yaklaşımlardan ayıran en temel özellik farklı ontolojik önermelere sahip olmalarıdır. Konstrüktivizm olarak adlandırılan çerçevede birbirinden farklı yaklaşımlar ayırt edilse de hepsinde ortak olan bazı noktalardan bahsetmek mümkün görünmektedir.

Öncelikle, konstrüktivistler kimlik politikalarına önem atfetmektedirler. Ortodoks paradigmlar sosyal aktörlerin dışardan verili olduğunu varsayarak ne söz konusu aktörlerin kimliklerinin kaynağını ne de inşasını analiz etme gereği duymaktadır. Kimlikleri amiller olarak tanımlayan konstrüktivizm (Kowert, 2001: 268) ise kimlik inşasına özellikle vurgu yapmaktadır. Öyle ki, sosyal ilişkilerin temelinde sosyal aktörlerin kimliklerinin yer aldığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda söz konusu edilen

verili olarak tanımlanan bir kimlik değildir (Wendt, 1999: 1). Böylece inşa halinde olan kimlik değişim potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca, kimliklerin inşası ve dönüşümü sosyal aktörlerin temel çıkarlarını ve tercihlerini belirlemektedir. Katzenstein, bu bağlamda, aktörlerin kendilerinin neyi temsil ettiklerini bilene kadar çıkarlarının ne olduğuna karar veremeyeceklerini ileri sürmektedir. Neyi temsil ettiklerini anlamaları da ancak sosyal ilişkiler aracılığıyla mümkündür (Katzenstein, 1996: 60). Sonuç olarak, kimlik politikaları konstrüktivizmin anahtar kavramını oluşturmaktadır.

İkincisi, konstrüktivist çerçevede, hem intersubjektivitenin hem de yapı (*structure*) ve amillerin (*agents*) birbirlerini karşılıklı inşalarının ontolojik belirleyiciliği vurgulanmaktadır. Konstrüktivistler intersubjektivitenin sosyal gerçekliği anlamada önemli bir işlevi olduğu konusunda hemfikirdirler. Maddi dünyaya anlam verenin intersubjektif yapılar olduğunu ileri sürmektedirler. Bu çerçevede yapı-amil ilişkilerinin belirleyiciliğine özel bir önem atfedilmektedir. Bu noktayı Uluslararası İlişkiler çerçevesinde dile getiren ve vurgulayan ilk kişi ana-akım konstrüktivizmin önemli ismi A. Wendt'tir (Wendt, 1987: 335-370).

Wendt yapı-amil ilişkisine iki türlü yaklaşımın söz konusu olabileceğini ileri sürmektedir. Bunlardan biri, ikisinden birine ontolojik açıdan öncelik tanımak; diğeri ise her ikisini de eşit görmek yani her ikisine de aynı ontolojik statü vermektir. Bu çerçevede, neorealizm ve dünya sistemi kuramlarının birinci yolu seçtiklerini yani birini diğeri indirgediklerini söyleyerek ikinci yaklaşımın konstrüktivizmde önemli olduğunu eklemektedir. Wendt'e göre, yapı ve amiller birbirlerini belirleyen ve inşa eden bütünlüklerdir. Başka bir deyişle, bir yandan sosyal yapılar amillerin pratikleri ve kendilerini anlamlandırmalarına bağlı olarak inşa edilirken; öte

yandan ise bu amillerin çıkarları da yapılar tarafından inşa edilmekte ve açıklanmaktadır (Wendt, 1987: 338-339).

Üçüncüsü, konstrüktivistlerin hepsi yapı ve amillerin karşılıklı inşasında *ideational* unsurların önemli olduğunu kabul etmektedirler. Wendt'e göre, sosyal yapılar büyük ölçüde kurallar, dil ve kültür gibi *ideational* unsurlar tarafından tanımlanmaktadır. Bu paylaşılan fikirler, normlar ve kültürler (ki bunlar amillerin anlamını ve içeriğini belirlemektedir) uygun kimlik ve çıkarları inşa etmektedirler. Böylece uluslararası yapının gelişimini şekillendirmektedirler (Wendt, 1999: 1-5). Bununla birlikte, konstrüktivistler maddi güçlerin rolünü de yadsımamaktadırlar. Sadece maddi unsurları sosyal unsurlara oranla ikincil olarak görmektedirler. Maddi unsurların anlam ve etkilerinin amillerin düşüncelerine bağlı olarak gelişim gösterdiklerini ileri sürmektedirler (Wendt, 1999: 25). Hatta V. Kubalkova gibi bazı konstrüktivistler maddi ve sosyal unsurlara eşit derecede önem atfetmektedir (Kubalkova, 2001a: 23).

Konstrüktivizm devlet kimliği ve devlet davranışının inşasında etkili olan iç unsurların özelliklerini, kültürünü ve politikalarını kapsamayı vaat etmektedir (Kubalkova, 2001a: 195). Bu bağlamda, ulusal kimliğin inşasında sadece diğer devletlerle ilişkilerin değil alt kimliklerle ilişkilerin de rolünü analiz etme olanağı doğmaktadır (Kubalkova, 2001a: 198). Konstrüktivizm içinde Nicholas Onuf'un kural ağırlıklı konstrüktivizm bu çerçevede ön plana çıkmaktadır.

5. KONSTRÜKTİVİZM İÇİNDE KURAL AĞIRLIKLIL KÖNSTRÜKTİVİZMİ ÖN PLANA ÇIKARTAN NOKTALAR

Kural ağırlıklı konstrüktivizmin, sunduğu ontolojik ve epistemolojik olanakları etkili biçimde kullanarak, etnik kimliklerin dış politikada etkilerinin analizinde ana-akım çerçeveden neden daha iyi bir analiz

çerçevesi sağladığını görebilmek için öncelikle hangi noktalarda farklılaştığını anlamak gerekmektedir. Kural ağırlıklı konstrüktivizmin anaakım konstrüktivist yaklaşımı temsil eden ve Uluslararası İlişkiler alanında yapılan analizlerde en çok kullanılan Alexander Wendt'in konstrüktivizmi ile karşılaştırılması bu çerçevede anlamlı görünmektedir. Nitekim Onuf'un yaklaşımı pek çok noktada Wendt'in konstrüktivizmine benzememektedir.

Birincisi, Wendt ile Onuf'un yaklaşımları birbirilerinden amil anlayışları açısından ayrılmaktadırlar. Wendt'e göre, uluslararası ilişkilerde amil olan devletlerdir. Bu çerçevede, devlet bütüncül olup sosyal etkileşimlerden bağımsız olarak verili (*pre-social given*) kabul edilmektedir. Devlet kendi kimliğini ancak diğer devletlerle interaksiyon yoluyla inşa etmektedir (Smith, 2001: 52). Dolayısıyla Wendt'in amil-yapı ilişkisinden anladığı devletler (amil) ve devlet sisteminin (yapı) nasıl interaksiyon yoluyla birbirlerini oluşturduğu konusunda sınırlı kalmaktadır. Wendt devlet kimliğini derinlemesine incelememektedir. Buna karşılık Onuf kural ağırlıklı konstrüktivist yaklaşımı çerçevesinde, amil olarak insanları almaktadır (Onuf, 1998: 60). Bu çerçevede, amil olarak devletlere olduğu kadar, çıkar gruplarına, hükümet dışı aktörlere, etnik kimliklere vb. de yer bulunmaktadır.

İkincisi, amil-yapı ilişkilerinin inşa biçimine yönelik olarak da Wendt ve Onuf'un yaklaşımları farklılık göstermektedir. Onuf da Wendt gibi *ideational* unsurların yapı ile amillerin karşılıklı inşasında etkili olduğunu söylemektedir. Fakat söz konusu *ideational* unsurlar Wendt için özellikle kültür, ideoloji ve paylaşılan düşünceler iken (Wendt, 1999: 139-143); Onuf'a göre dil, söylem ve kurallardır (Kubalkova, 2001b: 60-66). Nitekim Wendt'e göre uluslararası yapı kültür temellidir ve üç çeşit kültür söz konusudur: Hobbesçu, Lockcu ve Kantçı kültür. Hobbesçu kültür çerçevesinde devletler birbirlerini düşman olarak algılamakta ve buna göre

bir kimlik atfetmektedirler. Lockçu kültür çerçevesinde devletler birbirlerini rakip olarak algılamakta ve birbirlerine atfettikleri kimlik de bu kapsamda olmaktadır. Son olarak Kantçı kültür ise devletlerin kimliklerini karşılıklı olarak “dostluk” çerçevesinde inşa ettikleri bir çerçeve sunmaktadır (Wendt, 1999: 246-313). Görüldüğü gibi Wendt, bütüncül amiller olan devletlerden oluşan uluslararası bir sistem dahilinde yalnızca devletlerin karşılıklı ilişkileri sonucu oluştuğu varsayılan devlet kimliklerini ele almakla sınırlı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Buna karşılık Onuf yapı yerine sosyal düzen(leme) (*sosyal arrangement*)⁷ kavramını kullanmayı tercih ederek yapının etkileşimler sonucu inşa edildiğine vurgu yapmaktadır. Kuralların ve dilin neden amil-yapı ilişkisinde merkezî önemde olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, amil-yapı ilişkilerini amil-sosyal düzen ilişkileri olarak yeniden kavramsallaştırmaktadır (Onuf, 1998: 63). Kuralların da amil ve sosyal düzen arasındaki karşılıklı inşada köprü işlevi gördüğünü ileri sürmektedir. Kural ağırlıklı konstrüktivizme göre kurallar amilleri oluşturmakta olup aynı zamanda da bazı amilleri diğerlerinin yanında ayrıcalıklı duruma getirmektedirler. Bununla birlikte hangi tür kuralın daha etkili olduğuna bakılarak hangi amillerin aktif olduğunu söylemek mümkün hale gelebilmektedir (Onuf, 1998: 59). Ayrıca Wendt *ideational* unsurları metodolojik ve epistemolojik açıdan yaklaşıma dahil ederken; Onuf *ideational* unsurları ontolojik unsurlar olarak değerlendirmektedir. Bu noktadan hareketle, kural ağırlıklı konstrüktivistler tarafından Wendt’in konstrüktivizmi pozitvizmin bir biçimi olarak değerlendirilmektedir (Smith, 2001: 50-51). Nitekim Wendt materyalizmi reddetmekle birlikte ortodoks Uluslararası İlişkiler kuramıyla pozitvizmi ve

⁷ Onuf’un değişime kapalılığa işaret eden “yapı” kavramı yerine Türkçeye düzen ya da düzenleme olarak çevirebileceğimiz “*arrangement*” gibi kendi içinde bir inşa sürecine de göndermede bulunan bir kavramı tercih etmesi sosyal inşanın sürekliliğine vurgusu çerçevesinde anlamlı görünmektedir.

devlet merkeziliği paylaşmaktadır (Wendt, 1999: 8-10; Kubalkova, 2001b: 56). Bu açıdan kural ağırlıklı konstrüktivizm Wendt'in yaklaşımının bu sınırlarını aşmasıyla ortodoks kuramsal çerçeveye daha muhalif bir niteliğe sahip görünmektedir. Wendt amil ve yapıya eşit derecede önem ve statü atfederken; kural ağırlıklı konstrüktivizm çerçevesinde Onuf amil ve yapının yanında kurallara da (böylece dile) eşit ontolojik önem atfetmektedir (Kubalkova, 2001b: 64-65). Onuf'ta kuralların ve dilin ontolojik belirleyiciliğinin altı çizilmektedir. Onuf, dili sosyal inşanın vazgeçilmez bir unsuru olarak görmektedir; fakat aynı derecede dile önem veren postmodernist çerçeveden de ayrılmaktadır. Nitekim, postmodernizmde dilin ötesinde sosyal inşanın varlığı reddedilirken; kural ağırlıklı konstrüktivizmde vurgulanan dilin inşa ediciliğidir. Başka bir deyişle, kural ağırlıklı konstrüktivizm postmodernizmde olduğu gibi gerçeği metinselliğe indirgememektedir. Bu bağlamda kural ağırlıklı konstrüktivizmi inşacı bir post-pozitivist yaklaşım olarak nitelendirmek mümkün görünmektedir.

6. KURAL AĞIRLIKLIL KONSTRÜKTİVİZMDE DİŞ POLİTİKA VE ETNİK KİMLİKLER

Onuf, *World of Our Making* adlı çalışmasında kural ağırlıklı konstrüktivizmin temel önermelerini ortaya koymuştur. Bu çerçevede, yapı ve amillerin karşılıklı intersubjektif inşası, kurallar, söylemlerin belirleyiciliği ve kültür ön plana çıkan noktalar olmaktadır. Yapı ve amillerin yanında, amillerin söylemleri ile inşa edilen kurallara da aynı ontolojik statünün verildiği bu çerçeveyi, etnik kimliklerin dış politika analizine nasıl dahil edileceğini göstermek için, ayrıntılı incelemek gerekmektedir.

6.1. Sosyal Gerçekliğin İntersubjektif İnşası

Kural ağırlıklı konstrüktivizm sosyal gerçekliğin sürekli bir inşa halinde olduğunu ileri sürmektedir. Bu inşa insanlar ve toplum arasındaki ilişkiler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Onuf'a göre insanlar ve toplum birbirlerinin ürünü, yani karşılıklı inşanın sonucu, olarak ele alınmalıdır (Onuf, 1989: 36-42).

Onuf aynı mantığı yapı-amil ilişkisine de uyarlamaktadır. Bu bağlamda yapı ve amillerin karşılıklı olarak inşasına vurgu yapmaktadır. Bu noktada Giddens'in etkisi önemli görülmektedir. Onuf, Giddens'in yapılaşma kuramı çerçevesinde de özne (Onuf'ta amil) ve nesnenin (sosyal düzen) karşılıklı inşa edildiği savını temel almıştır (Onuf, 1989: 56). Bu durumda sosyal düzen ve amilden hiçbiri diğerine oranla öncelikli olarak görülmemektedir. Onuf'a göre, insanlar ile toplum, yapı ile amil arasındaki sosyal inşa iki taraflı ve sürekli bir süreçtir. Sosyal inşanın ayırt edici özelliği bu intersubjektif süreçte, yani karşılıklı ve interaktif nitelikte yatmaktadır (Onuf, 1998: 59).

Onuf, kimliği bu süreç etrafında değerlendirmekte ve kimliği amillerin kendileri için tercih yaptıkları sosyal inşa sürecinin sonucu olarak tanımlamayı mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte, Onuf'a göre, bu iki yönlü intersubjektif inşayı sağlayan kurallar olmaktadır. Nitekim, Onuf'a göre kurallar, aşağıda ele alındığı gibi, amillerin ve yapının karşılıklı sosyal inşasını sağlayan süreci oluşturmaktadır (Onuf, 1998: 59-60). Sosyal gerçekliğin intersubjektif inşasının Onuf'un yaklaşımının temelini oluşturduğu görülmektedir.

İnsanlar ve toplumu birbirlerinin ürünü olarak gören bir temelden yola çıkan bu çerçevede etnik kimliklerin analizin dışında kalması mümkün değildir. Amil olarak konumlandıracağımız etnik kimlikler sosyal düzeni

belirlerken; sosyal düzen de bu kimlikleri inşa etmekte ve onların etkinlik derecelerini belirleyebilmektedir. Bununla birlikte, etnik kimlikler sosyal düzen ve dolayısıyla dış politika üzerinde etkinliklerini ve inşa güçlerini söylemler (*speech act*)⁸ aracılığıyla gerçekleştirmektedirler.

6.2. Sözeylem (*Speech Act*) ve Dilin İnşa Ediciliği

Kural ağırlıklı konstrüktivizm çerçevesinde Onuf, dil ve söylemin ontolojik belirleyiciliği olduğunu ileri sürmektedir. Onuf'a göre sözcükler eylemleri oluşturmaktadırlar. “*Saying is doing*” şeklinde formüle ettiği düşüncesinde söylemenin yapmak demek olduğunu iddia etmektedir. Konuşmanın bir şekilde birilerini harekete geçirdiğini ve konuşmanın böylece normatif sonuçları olan bir etkinliğe dönüştüğünü belirtmektedir. Bir şeyleri yapan dildir; dolayısıyla amilleri yapan da dil olmaktadır. Bu durumda, amillerin gerçeği inşa etmek için dil kapasitelerini nasıl kullandıklarını keşfetmek gerekmektedir (Onuf, 1998: 59-66).

Onuf'un kuramsal çerçevesinde, dilin dünyayı anlama ve inşa etme rolüne vurgu yapan dilsel dönüşüm (*linguistic turn*) etkisi söz konusudur. Dilsel dönüşümün kökleri J. L. Austin, Ludwig Wittgenstein, Jürgen Habermas ve John Sarle gibi isimlerin çalışmalarına dayandırılmaktadır. Bu isimlere göre dil gerçeği inşa etmektedir; bu nedenle sosyal bilimlerde bir dilsel dönüşüm yaşanmalıdır. Onuf konstrüktivist çerçevesini kurarken en çok Wittgenstein'dan etkilenmiştir. Dil Wittgenstein'ın ilk çalışmalarında temsili bir araç olarak tanımlanmaktayken; son dönem çalışmalarında ise aktivitenin bir parçası olarak nitelendirilmektedir. Onuf, Wittgenstein'ın, özellikle son dönem çalışmalarında, dili felsefi kavramsallaştırmasıyla

⁸ Türkçeye “sözeylem” olarak çevrilebilen “*speech act*” teriminin “söylem” kelimesinden farklı olarak kural inşa edici bir gücü de ifade ettiği ve ona gönderme yaptığı noktasının altını çizmek gereklidir. Bu bağlamdadır ki Onuf, amillerin söylemler aracılığıyla kural inşa ettiklerini söylemektedir.

konstrüktivizmi güvenilir bir proje haline getirdiğini ileri sürmektedir (Onuf, 1989: 44).

Öte yandan, Goodman'ın nominalizmi de Onuf üzerinde etkili olmuştur. Goodman'a göre, bir şeyler ancak bir şekilde anlamlandırıldıktan sonra varolmaktadır. Böyle bir yaklaşım da anti-pozitivist ve anti-realist bir nitelik taşımaktadır. Nitekim pozitivist ve realist önermeye göre dünya kişilerden onların adlandırmasından bağımsız olarak vardır. Oysa anti-pozitivist anlayışta dünyayı ve sosyal varoluşu bir şekilde adlandırmak gerçekleştirici (*performative*) bir eylem olmaktadır. Bu nominalist çerçeve, dilsel unsurların inşacı rolüne vurgu yapan kural ağırlıklı konstrüktivizmle uyumlu görülmektedir (Onuf, 1989: 37).

Bütün bunların ötesinde, Onuf'un yaklaşımında ontolojik açıdan en tekili isimler Austin ve Habermas'dır. Onuf, bir yandan, Austin'in dilin kendiliğinden performatif bir niteliği olduğu düşüncesini temel almıştır. Diğer yandan, Habermas'ın ise, Austin'in de dilin boyutlarından biri olarak gördüğü, dilin eyleyici güç ya da söylem gücü (*illocutionary force*) özelliğine sahip olduğu iddiasından etkilenmiştir. Böylece, Onuf dilin eyleyici gücünün konstrüktivizmdeki söylem ve kural sınıflandırmasında önemli olduğunu ileri sürmektedir (Onuf, 1989: 82-83).

Onuf'un yaklaşımında dilin hem temsili hem de performatif niteliğine vurgu yapan söylem kuramının temel oluşturduğu görülmektedir. Nitekim kural ağırlıklı konstrüktivizmde, amiller söylemler aracılığıyla kurallar inşa ederken; aynı zamanda bu kurallar da amilleri inşa etmektedir. Buradan hareketle, etnik kimlikleri amil olarak analize dahil ettiğimizde söylemleri aracılığıyla nasıl dış politika üzerinde inşa edici bir etkiye sahip olduklarını görebiliriz. Öncelikle, bir etnik kimlik kendi taleplerini sürekli olarak dile getirerek bir devletin iç politikasında dikkate alınması gereken bir amil

haline gelmektedir. Bu taleplerin etkinliği arttıkça söz konusu etnik kimlik iç politikada daha fazla belirleyici hale gelmektedir. Bir kere iç politikada etkin olan etnik kimlik söylemleriyle dış politikaya dair kural yaratmaya başlar. Nitekim, söylemleriyle taleplerini dile getiren etnik kimliğin tek başına yapısı, büyüklüğü, uzandığı coğrafya, sınırları içinde bulunduğu devletin söz konusu grubun hareketlerini ve etkinliklerini sürekli gözlem altında tutmasına ve buna göre stratejiler belirleyerek dış ilişkilerini belirlemesine neden olur. Bu bağlamda, İspanya'daki Baskların durumu açıklayıcı bir örnek oluşturmaktadır. 1950'lerden itibaren kültürel ve siyasal hak talebinde olan ve bunu yüksek sesle dile getiren Basklar İspanya devletinin iç politikada göz ardı edemeyeceği bir unsur haline gelmiştir. Basklar söylemleriyle İspanya siyasetinde etkili amil haline gelmiştir. Basklar zamanla devletin dış politikasında da belirleyici olmaya başlamıştır. Nitekim Fransa ile İspanya arasında 17. yüzyılda bölünen Bask ülkesinin birleşme ihtimali günümüzde İspanya'yı Fransa ile ittifak yapmaya itmektedir.

6.3. Kuralların Etkisi

Onuf'un yaklaşımının diğer konstrüktivist yaklaşımlar arasında ayırt edici özelliklerinden biri de kurallara verdiği ontolojik önemdir. Kurallar yapı ve amillerin karşılıklı intersubjektif inşa sürecini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, yapı ve amillerin bu birbirlerini karşılıklı inşası kurallar kanalıyla gerçekleşmektedir. Böylece Onuf'a göre bütün sosyal ilişkiler ve eylemler kuralların yönettiği etkinlikler olmaktadır. Anlamli olan bütün davranışlar kurallar tarafından belirlenmektedir (Onuf, 1989: 49). Bu bağlamda dış politika da kuralların yönetiminde gerçekleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Onuf bu kuralların bir sınıflandırmasını yapmaktadır. Bu sınıflandırmayı sözeylem sınıflandırmasını temel alarak gerçekleştirmektedir; çünkü Onuf'a göre kurallar sözeylemlerden türemektedir. Onuf dilin üç boyutunun üç farklı kural kategorisi oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bununla birlikte, ona göre, kuralların oluşumu ve sınıflandırılmasında en etkili olan eyleyici güç ya da sözeylem gücüdür. Onuf ayrıca her çeşit sosyal kuralın aynı zamanda hem inşacı hem de regülatif özelliğe sahip olduğunu söylemektedir (Onuf, 1989: 81-83).

Kuralların inşası noktasına gelince, Onuf kuralların konuşan ve dinleyiciler arasındaki interaktif bir süreç dahilinde inşa edildiğini savunmaktadır. Başka bir deyişle, sözeylemler ancak konuşanlar ve dinleyiciler arasındaki pozitif bir interaksiyon ile kurallara dönüşebilmektedir. Onuf'a göre, amiller kuralları sözeylemler aracılığıyla inşa etmektedir. Bu bağlamda, bir sözeylem sürekli olarak tekrar edildiğinde normal şartlar altında aşamalı olarak amiller tarafından üslenilen bir davranışı temsiline dair bir anlaşmaya dönüşmektedir. Öyle ki bu anlaşma amilleri her zaman yaptıklarını bir şeyi yapmak zorunda oldukları yönünde bir düşünceye sevk etmektedir. Böylece anlaşma kuralları olarak kurumsallaşmaktadır. Bununla birlikte, anlaşmaların kural olup olmayacakları amiller tarafından ne derecede kabul gördüklerine bağlı olarak değişmektedir. Anlaşmalar kurallara insanlar onları rutin olarak takip etmeye başladıklarında dönüşmektedir (Onuf, 1989: 78-95).

Onuf bu bağlamda üç sözeylem sınıflandırmasını temel almaktadır: İddiacı sözeylemler (*assertive speech acts*), yönlendirici sözeylemler (*directive speech acts*) ve vaadedici sözeylemler (*commissive speech acts*). Birincisinde, konuşan dinleyicinin kabul edeceğini umut etmektedir. İkincisinde daha normatif bir nitelik söz konusudur ve konuşan bir şeyin yapılmış olması gerektiğine inanmaktadır. Sonuncusunda ise konuşan bir

şeyi yapmayı vaat etmektedir (Onuf, 1989: 87-88). Bu üç sözeylemde de üç farklı kural ortaya çıkmaktadır: eğitici kurallar (*instruction rules*), yönlendirici kurallar (*directive rules*) ve vaat edici kurallar (*commitment rules*). Bu kurallar yine üç ayrı işlev görmekte ve amillerin onları bu farklı işlevlerine göre kullanabilmelerine olanak sağlamaktadır. Birinci tip sözeylemlerden türeyen eğitici kurallar, amilleri bir kurumun niyeti hakkında bilgilendiren ilkeler ve inançları ortaya koymaktadır. İkinci tip sözeylemlerden meydana gelen yönlendirici kurallar bu ilkeler ve inançlara bir belirleyicilik sağlamaktadır. Bu bağlamdaki kuralların etkili olabilmeleri için diğer kurallar tarafından desteklenmeleri gerekmektedir. Üçüncü tip sözeylemlerden türeyen vaat edici kurallar ise amiller için roller yaratmaktadır. Başka bir deyişle, bu kurallar amillerin neyi yapma hakları ya da ödevleri olduğunu söylemektedir (Onuf, 1989: 90-91).

Böyle bir çerçevede, kurallarla eşit ontolojik statüye sahip olan etnik kimlikler için iki durum söz konusudur: Birincisi, kurallar bu kimliklerin dış politika üzerinde etkili olma derecelerini belirlemektedir. Bunu kimliklerden bazılarını ön plana çıkararak ya da geri planda tutarak yapmakta, yani onlar için roller inşa etmektedir. İkincisi, bu kimlikler sözeylemleri aracılığıyla farklı türde kurallar inşa edebilmektedir. Bu kuralların da sosyal düzen ile karşılıklı inşa sürecinde en az amiller kadar etkili olduğu düşünüldüğünde bir kere amil olarak analize dahil edilen kimliklerin dış politika üzerinde etkilerini onların sözeylemlerini, inşa ettikleri kuralları deşifre ederek anlamanın mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu teorik çerçeveyi Ortadoğu'da Kürtler üzerinden açıklamak mümkündür. Kürtlerin yaşadığı ve Kürdistan olarak adlandırılan bölgenin Irak, Türkiye, İran ve Suriye arasında bölünmüşlüğü, sürekli bir kültürel ve siyasal talep içinde bulunan Kürtlere karşı bu dört devletin dış politika geliştirmelerine neden olmuştur. Kürtler bu anlamda bu devletlerin dış

politika kurallarının belirlenmesinde etkili bir unsur olmuştur. Irak'ta 1990'lardan bu yana yaşanan gelişmelere (Kürtlerin özerklik kazanması ve bağımsız bir devlet kurma yolunda ilerlemesi) karşı Türkiye'nin dış politikasında son yıllara kadar geçerli bir kural haline gelen Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmak ve bu ilke etrafında ittifaklar yapmak Türkiye'deki Kürtlerin siyasal taleplerinin bir sonucudur. Yine Suriye'nin 1998'e kadar Türkiye ile olan sorunlarında (su sorunu ve Hatay sorunu) PKK örgütüne destek vermeyi bir koz olarak kullanmasının Türkiye ile Suriye ilişkilerde uzun süre gerginliğe neden olması da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Burada o dönemde etkili olan bölgesel/küresel kuralların belirleyiciliğinin de altını çizmek gereklidir. Nitekim bölgede ABD'nin çıkarları ve bunlara bölge amillerinin verdikleri tepkilerle inşa edilen kurallar da Kürt kimliğinin bu etkinliğini desteklemiştir. 1990'lardan itibaren ABD'nin Irak'taki Kürt hareketini desteklediği görülmektedir. Bölgesel kurallar bu şekilde bir amili ön plana çıkartabilmektedir. Bununla birlikte, bölgesel/küresel kuralların desteklemediği durumlarda Kürt kimliğinin etkinliğinin azaldığı durumlar da olmuştur. Nitekim 1999'da PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması sonrasında Kürt kimliği Türkiye ile Suriye ilişkilerinde daha gevşek kuralların inşasına ve işleyişine yol açmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerinde Suriye'de ayaklanmaların başladığı 2011'e kadar iyi bir dönem yaşanmıştır. Görülüyor ki, bir devletin dış politikasının inşa sürecinde bir etnik kimliğin talepleriyle bir sorunun öznesi olması, "ulusal çıkar" tanımlaması yapan ve onun etrafında dış politika anlayışı geliştiren devletin, etnik çıkarları da değerlendirerek bir politika oluşturmaya ya da mevcut politikasını gözden geçirmesine neden olabilmektedir.

6.4. Kültürün Belirleyiciliği

Onuf'un yaklaşımında yer alan unsurlardan sonuncusu da kültürdür. Onuf'un üzerinde en az durduğu nokta olduğu için ön plana çıkmadığı görülmektedir. Fakat kural ağırlıklı konstrüktivizmde diğer kavramlar ve araçlar etrafında kullanıldığından Onuf'un yaklaşımını bütünüyle anlamak açısından bu noktanın da ele alınması gerekli görülmüştür.

Onuf kültürü de kurallar etrafında düşünmüştür. Kültür, sosyal amillerin bilincinin kurallar üzerinde hassas etkisinin olduğu interaktif bir sürece dayanmaktadır. Onuf'a göre, kültürler kuralları farklı oranlarda harmanlamaktadır (Onuf, 1989: 97). Her kültür üç kategorideki kuralların hepsini içermektedir. Fakat her farklı kültür bu kurallara farklı derecede ve ağırlıkta yer vermektedir. Başka bir deyişle, kültürleri birbirinden ayıran bu üç tip kuralı içirme oranının farklılaşmasıdır (Onuf, 1989: 126).

Öte yandan, Onuf'un sunduğu kültürel çerçeve içinde kuralların birbirine dönüşmesi mümkündür. Kültür kuralların dış boyutunu oluşturmaktadır; fakat aynı zamanda amillerin bilincini etkileyen ve sözeylemelerinden kurallar inşa etmelerini sağlayan iç boyutunu da oluşturmaktadır. Böylece kültür, kuralları destekleyen bu iç ve dış boyutun uygulamada içselleştirilmesinden meydana gelmektedir (Onuf, 1989: 97).

Onuf'un yaklaşımında en az yer vermiş olduğu kültürel unsurun en önemli faktör olan kurallar etrafında ele alındığı görülmektedir. Farklı kuralların farklı oranlarda karışmasından oluşan kültürler kuralların dönüşümüne olanak sağlarken kültürler de böylece değişime uğrayabilmektedir. Bu kültürel çerçeve, etnik kimliklerin etkinlik derecelerini belirleyen kuralların değişim yollarını keşfetme olanağı sunmaktadır.

7. SONUÇ

Etnik kimlikler devlet tarafından temsil edilmeseler de sözeylemleriyle kural yaratarak egemen birim olan devletlerin iç ve dış politikalarını belirlemeye devam etmektedirler. Dış politikayı doğru ve iyi anlamak için amil olarak analize dahil edilmeleri gereklidir. Kural ağırlıklı konstrüktivizm epistemolojik ve ontolojik kabulleriyle farklı kimlikleri dış politika analizine dahil etme olanağı sunmaktadır.

Kural ağırlıklı konstrüktivizm milliyetçiliğin ve etnik kimliklerin küresel politika çerçevesine nasıl müdahil olduklarını anlama yolları önermektedir. Kimliklerin nasıl inşa edildiğini ve yeniden üretimine hangi kural ve pratiklerin eşlik ettiğini anlamak konstrüktivizm dahilinde önemli görünmektedir. Böylece sosyal kimlikler, kültür ve politikaların devlet kimliği ve küresel politikalar üzerindeki etkisini analiz etmeye uygun bir çerçeve ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, ulusal kimliği, onun iç kimliklerle ilişkisini ve karşılıklı inşa süreçlerini ele almak mümkün hale gelmektedir.

Uluslararası İlişkiler alanında ana-akım konstrüktivizmin temsilcisi olan Wendt, *Social Theory of International Politics* (1999) adlı çalışmasında, rasyonalizm ile reflektivizm arasında kalmayı hedeflediğini söylemesine rağmen, ortodoks kuramın sınırlarında kalan bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Wendt böylece konstrüktivizm ile dış politika analizi arasında bir bağlantı kurma olasılığını engellemektedir. Aktör olarak devleti temel alması iç unsurların dış politika davranışı üzerinde rolü olması ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Wendt devleti ayrı ve bütüncül bir amil olarak tanımlayarak analizde iç unsurlara yer bırakmamaktadır. Bu anlayış dahilinde devletler dışsal olarak verili kabul edilmektedir. Başka bir deyişle, devletler kimlikler ve çıkarlarını ancak diğer devletler ile interaksiyon

yoluyla inşa etmektedir. Böylece, devlet kimliği ve çıkarlarının inşası, iç amillerin etkisinden ve hatta iç politik süreçlerden bağımsız olarak değerlendirilmektedir.

Buna karşılık kural ağırlıklı konstrüktivizm ise amillerin dil ve akıldan bağımsız olarak varolamayacağını ileri sürmektedir. Böylece Onuf, Wendt'in yaklaşımdakinden farklı bir sosyal dünya anlayışı ortaya koymaktadır. Kural ağırlıklı konstrüktivizmde amiller çeşitlidir ve hepsi dil, kurallar ve tercihler tarafından yönetilmektedir. Bu yaklaşım, dış politikanın iç inşasına önem atfetmektedir. Bu bağlamda kural ağırlıklı konstrüktivizm sosyal dünyanın özellikle üç unsuruna odaklanmaktadır: Bireyler, toplum ve kurallar. Bu çerçevede sosyal topluluklar da bir amil olabilmektedir.

Kural ağırlıklı konstrüktivizmin dış politikayı bir toplumun amilleri ve kural yapma koşullarıyla ilgili görmesi önemlidir. Bu yaklaşımda devletlerin, dış politika alanında, içte ve dıştaki sosyal pratiklerce yönlendirildiği kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle, sosyal pratikler devletlerin dış politikalarının ya önünü açmakta ya da sınırını oluşturmaktadır. Öte yandan, konstrüktivizmin kimliklerin çokluğuna yaptığı vurgu da gözden kaçırılmamalıdır. Konstrüktivizm devletlerin kimliğinin tarihsel, kültürel ve sosyal çerçeveye bağlı olarak değişmekte olduğunu ileri sürmektedir. Kimliklerin çıkarları belirlediği bu çerçevede çıkarlar verili olarak tanımlanmamaktadır. Böylece farklı ve çoklu kimliklerin çıkarlarının dış politika üzerinde etkisini ele almaya elverişli bir çerçeve ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

CORNELL, S., HARTMANN, D., (1998), *Ethnicity and Race, Making Identities in a Changing World*, Pine Forge Press, California.

ERIKSEN, T. H., (1997), "Ethnicity, race and nation", *The Ethnicity Reader*, (Ed. Montserrat Guibernau ve John Rex), Polity Press, Cambridge, 33-42.

ERIKSEN, T. H., (2002), *Emisite ve Milliyetçilik*, Avesta Yayınları, İstanbul.

GEERTZ, C., (1973), *Interpretation of Cultures, Selected Essays*, Basic Books, New York.

GELLNER, E., (1998), *Milliyetçiliğe Bakmak*, İletişim Yayınları, İstanbul.

GIDDENS, A., (2004), *Modernliğin Sonuçları*, 3. B., (Çev. E. Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

HOBSBAWM, E., (2006), *Milletler ve Milliyetçilik*, 3. B., (Çev. O. Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

HOFFMAN, S., (1977), "An American Social Science: International Relations", *Daedalus*, C. 106, Sayı 3, 41-60.

HOPF, T., (1998), "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", *International Security*, 23 (1), 171-200.

HOROWITZ, D. L., (1985), *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, London.

HUNTINGTON, S. P., (1996), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon&Schuster, New York.

KATZENSTEIN, P. J., (1996), (Ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York.

KOSLOWSKI, R., KRATOCHWIL, F. V., (1994), “Understanding Change in International Politics: the Soviet Empire’s Demise and the International System”, *International Organization*, Vol. 48, No. 2.

KEOHANE, R. O. ve NYE, J., (1989), *Power and Interdependence*, 2. B., Scott, Foresman, Boston.

KEYMAN, E. F., (2000) *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*, (Çev. S. Coşar), Alfa Yayınları, İstanbul.

KOWERT, P. A., (2001) “Toward a Constructivist Theory of Foreign Policy”, *Foreign Policy in a Constructed World*, (Ed. V. Kubalkova), M. E. Sharpe, New York, 266-287.

KUBALKOVA, V., (2001a), “Foreign Policy, International Politics, and Constructivism”, *Foreign Policy in a Constructed World*, (Ed. V. Kubalkova), M. E. Sharpe, New York, 15-37.

KUBALKOVA, V., (2001b), “A Constructivist Primer”, *Foreign Policy in a Constructed World*, (Ed. V. Kubalkova), M. E. Sharpe, New York, 56-77.

MOYNIHAN, D. P., (1993), *Pandaemonium: Ethnicity in International Politics*, Oxford University Press, London.

ONUF, N., (1989), *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, University of South Carolina Press, Columbia.

ONUF, N., (1998), “Constructivism, A User’s Manual”, *International Relations in A Constructed World*, (Ed. V. Kubalkova, N. Onuf ve P. Kowert), M. E. Sharpe, New York, 58-78.

ROSENAU, J. N., (1990), *Turbulence in World Politics, A Theory of Change and Continuity*, Princeton, Princeton University Press, New Jersey.

SAIDEMAN, S. M., (2001), *The Ties that Divide, Ethnic Politics, Foreign Policy, and International Conflict*, Columbia University Press, New York.

SMITH, A. D., (2002), *Ulusların Etnik Kökeni*,(Çev. S. Bayramoğlu, H. Kendir), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

SMITH, S., (1996), “Positivism and Beyond”, *International Theory: Positivism and Beyond*, Der. S. Smith, K. Booth, M. Zalewski, Cambridge University Press, New York.

SMITH, S., (2001), “Foreign Policy is What States Make of It: Social Construction and International Relations Theory”, *Foreign Policy in a Constructed World*, (Ed. V. Kubalkova), M. E. Sharpe, New York, 38-56.

WALTZ, K. N., (1979), *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, Inc., Boston.

WEBER, M. (1997), “What is an Ethnic Group?”, *The Ethnicity Reader*, (Ed. M. Guibernau, J. Rex), Polity Press, Cambridge, 15-26.

WENDT, A., (1987), “The Agent-Structure Problem in International Relations Theory”, *International Organization*, 41 (3), 335-370.

WENDT, A., (1999), *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.